

Tíðargreinin: eitt íkast til føroyska orðaskiftið

Hevur tú hug at gera títt íkast til føroyska kjakið í 2008?

Send eina grein til dorit@sosialurin.fo

Kravið er, at greinin er á leið 6000 tekn og skrivað í essay stíli

Næstu ferð:

Hósdagin skrivur Jonna Jepsen, rithøvundur og mamma at alt-ov-tíðliga føddum tvillingum, um ov tíðliga fødd børn



Bardagin fyri trivnaðin hjá børnum

**TÍÐARGREININ**

Kristian Holbæk, pápi at fyra

Uttan at hava nøkur hagtøl, sum prógva tað, so havi eg varhugan av, at tað gongur skeiva vegin við trivnaði hjá børnum – og serliga hjá skúla-børnum. Alsamt fleiri børnum tørvar stuðul og serundirvísing, í summum færum eisini sálarliga hjálp, nógv børn og ung líða av strongd o.s.fr. Tað er eyðsýnt, at fólkaskúlin í dag ikki hevur nøktandi orku til at hjálpa børnum og ungum við slíkum trupulleikum. Tað merkja vit, sum eru foreldur at skúlabørnum, og vit fáa tað eisini javnan váttað gjøgnum yvirskriftir í fjølmiðlunum. Men hvi trívast børn ikki nógvæl, og hvør hevur ábyrgdina?

Í fyrstu atlugu fáa politikarnir ábyrgdina. Í øllum færum, so varða teir av tí manglandi figgiarligu raðfestingini av skúlunum, sum inniber, at ein stóru partur av skúlabygningunum eru niðurslitnir, nútíðarhóskandi útgerð og undirvísingartilfar verður ikki raðfest nógv høgt, manglandi orka og vilji ger, at lærarahópurin ikki verða eftirútbúgvir o.s.fr. Síðan kundi man lastað lærarinar, og givið teimum ábyrgdina fyri manglandi trivnað og kunnleika hjá børnunum, brigsla skúlaleiðsluna fyri manglandi organisering, og fyri ikki at leiða og inspirera lærarahópin nógvæl. Tað er sjálvsagt, at allir partar bera ein part av ábyrgdini, og eiga at seta sær sjálvkrítisku brillurnar á nösina. Men hvat við teimum nokk so týðningarmiklu pørtunum í øllum problematikkinum – foreldrini og børnini! Kanska kundu tey trongt til at komi undir krítiska luppini. Tað er órimiligt at brigsla børnunum hesa gongdina. Tað mugu heldur vera vit vaksnu luttakarnir í hesum samfelagnum, sum mugu bera ábyrgdina.

Í okkara ídni eftir at finna tann skylduga, hava vit næstan gloymt ein annan sera týðandi faktor – nevnliga samfelagsgongdina sum heild. Tá man hoyrir foreldur, serliga tey sum eru í 30'unum og eldri, tosa um teirra barndóm, so spældu tey sum oftast úti allan dagin í størri ella minni flokkum, har sósíala uppalingin hoyrði til “pá godt og ondt”. Tey spældu nógv í mølini, sum var nógv lættari atkomuligt enn nú, eisini spældu tey í bønnum og haga-num, sum heldur ikki var so innhegnaður sum hann er nú. Sodavatn og slíkk var ikki gerandiskostur, og fast food var eitt ókent fyrbrigdi. Sjónvarpið var júst komið til landið, við bara einari kanal, og sendingarnar fóru fram í einum heilt øðrum tempo enn tað, vit kenna í dag. Teldan var slett ikki til!!!

Hvussu eru so umstøðurnar hjá børnunum í dag, samanborið við foreldraættiliðið. Børnini eru ikki so nógv úti og fáa tiskil minni fríska luft og rørsu. Tey drekka eina rúgvu av sodavatni og sötari saft, eta slíkk, chips og fast food. Kroppsliga spælið verður tíðum útskift við telduspæl, playstation og sjónvarp. Samansetingin av ov litlum kropsligum aktiviteti frammanfyri einum skermi, og ov stórar inntøku av sukri og feitti, er sera niðurbrotandi – tað vita vit øll. Kroppsligt spæl, frísk luft og rørsla hevur ovurstóran týðning fyri kroppsligu og sálarligu heilsuna og vælveruna hjá einum barni. Børn í dag drekka og eta alt ov nógv sukur og feitt – væl at merkja tað ósunna feittið. Vit siggja fylgjurnar av hesum m.a. í alarmerandu hagtolunum fyri gamlamannasukursjúku og yvirvekt, sum er ein trupulleiki hjá bæði børnum, ungum og vaksnum. Børn, sum hava ov nógv sukur í blóðinum verða

uppgearaði, ómøgulig, irriterandi, ókoncentreraði og aggressiv. Við at eygleiða børn, eitt nú í einum føðingardeg, sæst týðuliga, hvussu tey kunnu leikað í, aftaná at hava fyllt seg við bæði sodavatni, køkum og slíkki.

Hesar umstøður hava í stóran mun nakað við samfelagsgongdina at gera. Við gongdina í øllum heiminum at gera. Trupulleikarnir eru nøkulunda teir somu í Korea og Saudi-arabia sum í Føroyum. Har foreldrini í Føroyum áður bara kundu gloppað dyrnar og sleppa børnum út at spæla, og síðan gekk alt av sær sjálvum, so mugu foreldrini í dag berjast móti hesum globalu samfelagsbroytingum. Og gera vit ikki tað, verða børnini hjá okkum illa stødd.

Nøkur foreldur siggja ikki trupulleikarnar og gerast kanska eisini ill, tá tey verða krítiserað. Onnur hava kanska varhugan av, at tað ikki er heilt, sum tað átti, men hava bara ikki orku til at standa ímóti. Vi kenna tað øll, tað krevur næstan alla okkara orku bara at fáa alt at hanga saman, gerandisdagin, økonomiini o.s.fr.

Ítróttartilboðini eru nógv betri í dag enn nakrantíð áður, og vit kunnu so freitast til at halda, at ítróttarfeløgini í dag geva børnunum tað rørsu, sum tey áður finga á ein natúrligan hátt. Og tað passar eisini, at tað er soleiðis hjá nógvum børnum. Vanligt er, at tey venja einar 3-4 ferðir um vikuna, og hetta kann jú bara vera gott, tá tey ikki røra seg á annan hátt, ella? Jú, tá hetta er einasti móguleiki fyri nógvum kroppsligum aktiviteti, so er tað satt, men eg haldi samstundis, at hetta er ein vísiðsleysur og defensivur sannleiki. Uttan ítróttin vóru vit illa stødd, og eg taki eisini

hattin av fyri øllum teimum, sum brúka nógv orku og frítíð til at fáa ítróttarlívið at virka. Hinvegin, so kann ítróttur ikki setast ístaðin fyri kroppsligt spæl, og um ein venjing nú hóast alt endar við eini cola og einum posa av chips, so er nógv av tí, ein hevur vunnið, mist á gólvið aftur. Harnæst haldi eg, at tað verður fokuserað heldur einsporað á ítróttina, sum tilboð til børn og ung. Tað eru als ikki øll børn, sum hava hug til ítrótt, so onnur tilboð áttu at havt sama prioritet. Og eitt, sum er heldur óheppið við ítróttarfeløg-unum í dag – og kanska eisini við foreldrnum – er, at tey tykjast alt ov ambitiøs vegna børnini. Viðmerkjast skal, at undirritaði hevur verið iðin fótóltsleikari, men ikki á eliteniveau, og havi havt stóra gleði av fótóltnum sum barn og ungur. Men eg haldi, at vit flentu og tvætlaðu meira á vøllinum, enn tey gera í dag. Og tey flestu av foreldrnum hildu seg burtur, tá vit leiktu, og vit saknaðu tey ikki.

Sum nevnt, so ávirkar henda svandamikla blandingin – skeivur kostur og alt ov nógvir tímar sitandi frammanfyri einum skermi, har ein verður bombarderaður við meira ella minni innihaldstómum tilfari – okkara børn negativt. Ikki bara heilsuna, men eisini sinnalagið. Nógv børn, sum umframt ikki at kunna koncentrera seg, og harvið fáa innlæringstrupulleikar, vísa sløvheit, aggressión, meiri ella minni manglandi respekt fyri foreldrnum, skúla og lærarum. Tað er ikki lætt hjá lærarum, hvørki fakligt ella kensluliga, at arbeiða við næmingum við slíkari atferð.

Vit skulu ansað eftir ikki at dæmonisera okkara børn og ungu. Ikki allatíðina konfrontera tey negativt, men

eisini positivt, so tey fáa stóra sjálvsvirðing. Tað er galdandi bæði fyri foreldur, lærarir og ítróttarleiðarar, og tað gera vit ikki nógv gott sum er. Sum foreldur kunnu vit ikki broyta heimin rundanum okkum, men vit hava skyldu til at vísa okkara autoritet sum foreldur, og harvið syrgja fyri, at børnini fáa ein sunnan kost og avmarkaðar mongdir av sukri og fast food. Og vit mugu rationera tíðina hjá teimum frammanfyri skermarnar. Vit mugu syrgja fyri, at tey røra seg meira, gerast meira kroppsligt aktiv, og vit mugu ikki geva eftir, tí vit hava ringa samvitsku, ei heldur keypa okkum frá ringari samvitsku. Vit mugu inspirera tey til at lesa eina bók av og á. Vit mugu læra tey at handfara umhvøvið við stórstu virðing. Vit mugu fara ein túr til Froð-bíar at fiska við teimum av og á ella ein túr til Vatnsdalar við telti. Sum vaksni mugu vit vera góðar fyrmyndir, og tað gera vit á besta hátt, sum menniskju við opnari demokratiskari atferð, ikki slatra ov nógv og tosa ilt um onnur, ikki vera ov materialistisk og harvið læra børnini, at ting sum skína og pengar, kunnu metast við menniskjasligan hita. Og vit skulu læra børnini, at onki er so álvarsligt, at tað ikki kann skemtast við – heldur ikki ítróttur ella pisakanningar.

Men fyrst av øllum mugu vit elska og virða okkara børn sum tey eru, og lata tey vita, at tey eru deiligastu skapningar á jørð.

Trupulleikarnir eru nøkulunda teir somu í Korea og Saudiarabia sum í Føroyum. Har foreldrini í Føroyum áður bara kundu gloppað dyrnar og sleppa børnum út at spæla, og síðan gekk alt av sær sjálvum, so mugu foreldrini í dag berjast móti globalum samfelagsbroytingum

Sum foreldur kunnu vit ikki broyta heimin rundanum okkum, men vit hava skyldu til at vísa okkara autoritet sum foreldur, og harvið syrgja fyri, at børnini fáa ein sunnan kost og avmarkaðar mongdir av sukri og fast food. Og vit mugu rationera tíðina hjá teimum frammanfyri skermarnar

Eitt, sum er heldur óheppið við ítróttarfeløg-unum í dag – og kanska eisini við foreldrnum – er, at tey tykjast alt ov ambitiøs vegna børnini. Eg haldi, at vit flentu og tvætlaðu meira á vøllinum, enn tey gera í dag. Og foreldur hildu seg burtur, tá vit leiktu, og vit saknaðu tey ikki.